

навантаження. Застосування запропонованих природоохоронних і агротехнічних заходів сприятиме відновленню екологічної рівноваги, поліпшенню агрохімічного стану та сталому землекористуванню в межах досліджуваних територій Волинського Полісся.

Список використаних джерел:

1. Агроекологічне оцінювання ґрунтів Волинської області. URL : [file:///C:/Users/VK/Downloads/agrog_2014_2_10%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/VK/Downloads/agrog_2014_2_10%20(1).pdf)
2. Агрохімічний паспорт полів та земельних ділянок Камінь-Каширського район. URL : <http://www.kamadm.gov.ua/tsentr-nadannia-administratyvnykh-posluh/itemlist/search>
3. Ахмедов Б. М. Земельно-ресурсний потенціал Волинської області та основні напрямки підвищення ефективності його використання: дис. доктора філософії. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 552 с.
4. Головне управління Держземагентства у Волинській області. URL : <https://volynska.land.gov.ua/>
5. Іванюк Т. Л. Формування умов раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Інноваційна економіка: науково-виробн. журн.* 2021. № 1-2(86). С. 74-80.
6. Сафронов Т. А., Губанова О. Р., Лукашов Д. В. Еколого-економічні основи природокористування: навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2020. 350 с.
7. Стан родючості ґрунтів України та прогноз його змін за умов сучасного землеробства: за ред. В. В. Медведєва та ін. ШТРИХ, 2021. 100 с.
8. Фесюк В. О. Раціональне природокористування і охорона земель Волинської області: аналіз сучасного стану. 2020. 8 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ БАЙКОВЕЦЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Янковська Л.В., Новицька С.Р.

lubayank@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The current structure of the land fund of the Baikivtsi rural territorial community was analyzed, and it was found that agricultural land dominates, accounting for the vast majority – 77.2%. In particular, arable land covers 59% of the territory, hayfields – 7.04%, pastures – 8.72%, and perennial plantations – 2.44%. Built-up areas account for 7.3%. It has been established that the high level of plowing of the territory (over 59%) leads to intensive soil degradation due to erosion processes. Ways to optimize land use have been proposed, including taking into account landscape and ecological priorities, increasing the area of nature reserves, as well as expanding forested areas and converting low-yielding lands into natural forage lands and afforestation to prevent erosion.

Key words: *land use, territorial community, plowing, soil erosion, optimization model, landscape-ecological approach.*

Проблема незбалансованого землекористування є однією з найгостріших і найбільш складних викликів сучасності, оскільки вона відображає неефективний підхід до управління й розподілу земельних ресурсів. Одним із головних наслідків такої ситуації є втрата біорізноманіття, знищення природних середовищ існування багатьох видів флори й фауни, скорочення генетичної різноманітності, що знижує стійкість екосистем до зовнішніх загроз. Не менш значущим наслідком є забруднення навколишнього середовища. Наприклад, надмірне внесення пестицидів та хімічних добрив сприяє

накопиченню шкідливих речовин у ґрунті, воді та атмосфері. Вирубка лісів у великих масштабах задля розширення сільськогосподарських угідь чи забудови знижує природну здатність екосистем поглинати вуглекислий газ, що посилює кліматичні зміни. Для подолання проблеми незбалансованого використання земель необхідно застосовувати комплексний підхід, заснований на принципах сталого розвитку, ретельному плануванні та раціональному управлінні земельними ресурсами.

Байковецька сільська територіальна громада знаходиться в Україні, в Тернопільському районі Тернопільської області. Адміністративний центр с. Байківці, утворена шляхом об'єднання Байковецької, Дубовецької, Лозівської, Стегниківської, Шляхтинської сільських рад, до складу громади доєднано Гаї-Шевченківську сільську раду (село Гаї-Шевченківські), Чернелево-Руську сільську раду (села Чернелів-Руський і Соборне), Ступківську, Романівську, Охримівську та Романовоселівську сільські ради.

Проведене дослідження структури землекористування Байковецької територіальної громади виявило низку характерних особливостей та екологічних проблем, що вимагають оптимізаційних рішень. Аналіз земельного фонду громади, відображений, зокрема, на діаграмі (рис. 1), чітко демонструє її аграрний характер, де сільськогосподарські землі становлять переважну більшість – 77,2%.

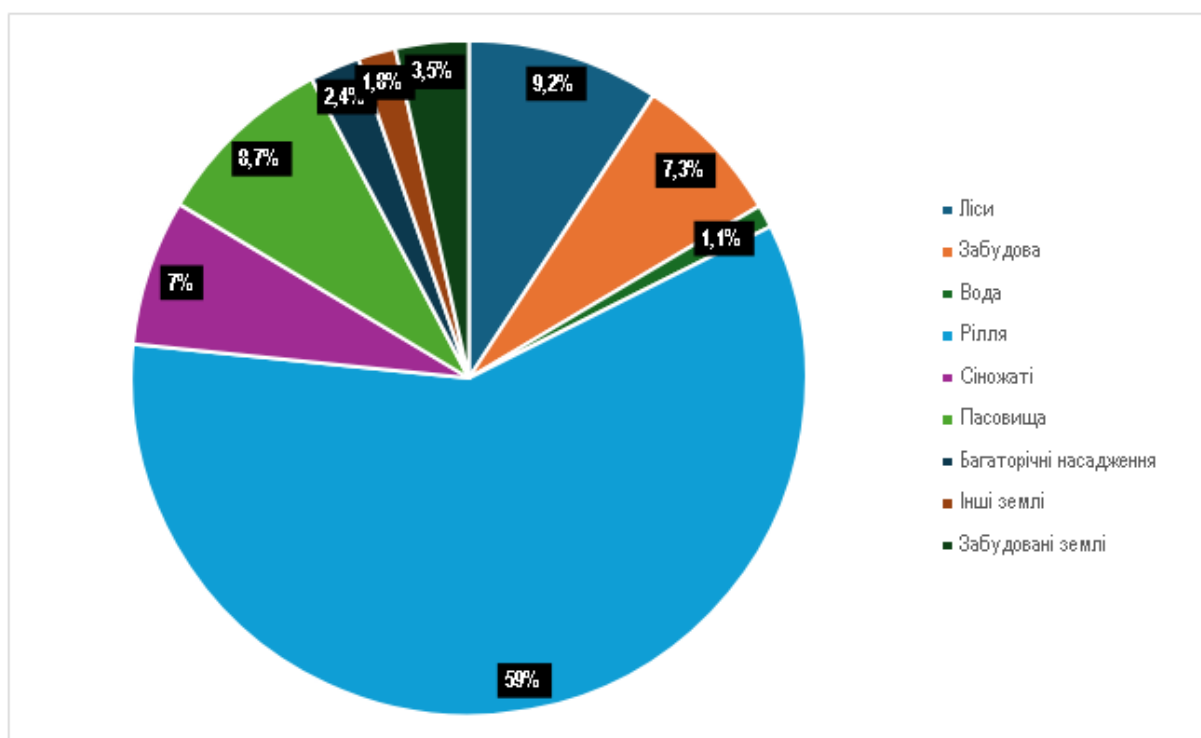

Рис. 1. Структура земельного фонду Байковецької територіальної громади

Зокрема, рілля охоплює 59% території, доповнена сіножатями (7,04%), пасовищами (8,72%) та багаторічними насадженнями (2,44%).

Забудовані території (7,3 %), які включають переважно житлову забудову (46,3% від забудованих земель), вулиці (18,5%) та громадські об'єкти (13,2%), зазнали високої антропогенної трансформації.

При цьому, критично низька частка лісів та лісовкритих площ – лише 9,2% від загальної території громади – суттєво відрізняється від екологічно оптимальних показників (20-25% для Лісостепу). Хоча переважна більшість цих лісових угідь (84,3%) виконує важливі захисні функції і всі ліси віднесені до I групи, загальна недостатність лісистості вказує на високу освоєність ландшафту та його вразливість до ерозійних процесів. Інші землі (6,3%) охоплюють відкриті простори, яри та болота.

Такий дисбаланс у структурі землекористування підкреслює потребу в розробці та впровадженні комплексних заходів з оптимізації, спрямованих на підвищення екологічної стабільності та забезпечення сталого розвитку громади.

Згідно з міжнародними стандартами та принципами раціонального використання земельних ресурсів, частка земель, відведених під сільськогосподарські потреби, не повинна перевищувати 35% від загальної площі країни. Таке співвідношення вважається оптимальним балансом, який гарантує продовольчу безпеку без завдання шкоди природним екосистемам та біорізноманіттю. Водночас лише близько 34% території громади перебуває у природному стані. Для порівняння, відповідно до концепції еколога Ю. Одума, оптимальний відсоток земель під природною рослинністю для підтримки екологічної рівноваги має становити щонайменше 60%. Цей значний розрив між фактичними показниками та рекомендованими нормами наголошує на необхідності переоцінити підходи до управління земельними ресурсами. Надмірне використання земель для інтенсивного господарювання при недостатній площі природних територій сприяє посиленню ерозії ґрунтів, втраті біорізноманіття та загальному погіршенню стійкості екосистем. Для забезпечення довгострокової продуктивності земель і відновлення природного балансу в громаді вкрай важливо впроваджувати ефективні заходи із захисту ґрунтів і розширення площ під природною рослинністю.

При створенні оптимізаційної моделі землекористування у громаді важливо враховувати наступне: пріоритети ландшафтно-екологічного характеру досліджуваної території, співвідношення між природними та антропогенно модифікованими геосистемами, виконання завдання щодо збільшення площі природно-заповідного фонду відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку з метою збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Щоб запобігти ерозійним процесам, в категорію природних кормових угідь потрібно перевести малопродуктивні землі, засолені ґрунти, розорані землі стрімкістю понад 15°, землі довкола ферм великої рогатої худоби та поблизу населених пунктів для випасання худоби населення. Наприклад, значні площі таких земель є біля сіл Лозова та Шляхтинці загальною площею близько 20 га, малопродуктивні землі поблизу с. Ступки. Важливими кроками також є проведення агрохімічного обстеження ґрунтів, впровадження ґрунтозахисних технологій землеробства (мінімальний обробіток, безвідвальна оранка), оптимізація сівозмін, відновлення та створення нових полезахисних лісосмуг, а також запровадження економічних стимулів для аграріїв.

З метою збереження типових природних комплексів, а також відновлення порушених екосистем, на 18 га лісу біля с. Романівка варто створити ландшафтний заказник, адже ландшафтні заказники є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку та збереження природної спадщини краю.

Щодо можливостей вилучення земель з сільськогосподарського використання необхідно провести додаткові польові дослідження, що є метою подальших наукових досліджень.

Реалізація запропонованих заходів, з урахуванням пріоритетів ландшафтно-екологічного характеру та залученням місцевих спільнот, дозволить не лише покращити стан земельних ресурсів, а й забезпечити довгострокову стійкість аграрного сектору та екологічну безпеку Байковецької громади, зберігаючи цей безцінний ресурс для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Новицька С. Р., Янковська Л. В. Оптимізація ландшафтно-екологічної організації території (на матеріалах Зборівської ОТГ Тернопільської області). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2020. №2. С. 174-184. <https://doi.org/10.25128/2519-2816.20.2.20>
2. Новицька С. Р., Янковська Л. В. Оптимізація ландшафтно-екологічної організації

території (на матеріалах села Романівка Тернопільського району Тернопільської області). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2017. № 2. С. 173-179.

3. Новицька С. Р., Янковська Л. В. Підходи до оптимізації ландшафтно-екологічної організації території (на матеріалах Колодненської об'єднаної територіальної громади Збаразького району Тернопільської області). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2019. № 2. С. 130-138.

4. Новицька С. Р., Янковська Л. В. Підходи щодо оптимізації ландшафтно-екологічної організації території (на матеріалах Новиківської сільської ради Збаразького району Тернопільської області). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2018. С. 160-167.

5. Царик Л. П., Кузик І. Р. Геоекологічна оцінка структури землекористування Тернопільської міської об'єднаної територіальної громади. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. 2020. Вип. 23. С. 30-40. <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2020-23-03>

6. Царик Л.П., Кузик І.Р., Царик П.Л. Роль пасовищ і сіножатей у регулюванні кліматичних процесів (на прикладі територіальних громад). *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: c avec des matériaux de la VI conférence scientifique et pratique internationale, Paris, 1er Mars 2024. Paris-Vinnytsia: La Fedeltà & UKRLOGOS Group LLC*, 2024. С. 491-497.

7. Царик Л., Кузик І. Геоекологічні засади землекористування, емісії парникових газів та охорони природи (на матеріалах територіальних громад): монографія. Тернопіль: видавництво Вектор. 2024, 164 с.

8. Царик Л., Сонько С., Царик П. Оптимізація землекористування в Україні на етапі формування ринку земель. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2021. № 2 (51). С. 197-206. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2.22>

9. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Геоекологічні проблеми територіальних громад Західного Поділля. Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, November 25, 2022. Sydney, Australia: European Scientific Platform

10. Чеболда І. Ю., Кузик І. Р. Порівняльна характеристика структури землекористування територіальних громад різних типів. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. 2022. Вип. 26. С. 75-88.

11. Чеболда І., Кузик І., Гавришок Б. Geoeological assessment and directions optimisation of land use of the territorial communities (on the example of Kremenets district, Ternopil region). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2024. №2. (57) С. 174-184. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.19>

12. Kuzyk I., Fenton R. Land use of the Velykoberezovytska territorial community: geoenvironmental assessment and optimisation in context of the climate change. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2024. №1. (56) С. 178-188.

13. Tsaryk L., Yankovs'ka L., Tsaryk P., Novyts'ka S., Kuzyk I. (2020). Geoeological problems of decentralization (on Ternopol region materials). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29.(1), 196- 205. doi: 10.15421/112018